Тэма: МІКОЛА ГУСОЎСКІ. ПАЭМА «ПЕСНЯ ПРА ЗУБРА». Тэма Радзімы ў паэме

Мэта: мяркуецца, што напрыканцы ўрокаў вучні:

будуць ведаць: жыццё і дзейнасць Міколы Гусоўскага, гісторыю стварэння паэмы «Песня пра зубра», засяродзіўшы ўвагу на характарыстыкі князя Вітаўта, сімвалічнае значэнне вобраза зубра, ролю аўтара-апавядальніка:

авалодаюць паняццямі: гуманізм у лігаратуры:

удасканаляць навыкі: складання стужкі часу, запаўнення апорнай табліцы, стварэння логіка-сэнсавай мадэлі, работы з мастацкім тэкстам.

Задачы выхавання і развіцця асобы вучняў: стварыць умовы для абуджэння патрыятычных пачуццяў, павагі да гісторыі роднага краю і гістарычных асоб; развіцця інтэлектуальных здольнасцей, аналітычнага мыслення вучняў, навыкаў слухання і канспектавання; садзейнічаць выхаванню маўленчай культуры вучняў.

Абсталяванне: партрэт Міколы Гусоўскага; дакументальная стужка «Гісторыя Беларусі. Песня пра зубра»; мастацкая стужка «Песня пра зубра» (рэж. Э. Перагуд, Беларускае тэлебачанне «Тэлефільм», і980); відэаролік «Гуманізм у літаратуры».

Эпіграфы: «Мікола Гусоўскі — сапраўдны волат эпохі Адраджэння, які найбольш поўна і ярка ўвасобіў у сабе духоўную веліч народа, яго розум і паэтычны геній» (Ніл Гілевіч).

«Песня пра зубра» належыць да тых твораў паэзіі, якія прынята зваць паэмамі жыцця. У кожнага пісьменніка можа быць толькі адзін такі твор, і тым не менш імя яго аўтара назаўжды прапісваецца ў пантэоне роднай літаратуры» (Уладзімір Калеснік).

Ход урока

I. Арыенціровачна-матывацыйны этап.

1.1. Арганізацыйны момант. Стварэнне псіхалагічнага настрою.

1.2. Актуалізацыя раней вывучанага.

Здача выкананых літаратурных дыктантаў на праверку настаўніку.

1.3. Слова настаўніка.

Поруч з Францыскам Скарынам эпоха Адраджэння назаўсёды ўпісала у гісторыю літаратуры і культуры Беларусі імя яшчэ аднаго волата — **выдатнага паэта-лацініста, аўтара славутай паэмы «Песня пра зубра» Міколы Гусоўскага.**

Сын велікакняжацкага лоўчага, бліскуча адукаваны дыпламат-дарадца і паэт, ён узышоў на алімп еўрапейскай лацінамоўнай літаратуры з лясных паляўнічых сцежак роднага краю, з патаптаных і здратаваных татарскімі коньмі сялянскіх палёў, з бальшакоў і цярністых шляхоў, якімі хадзілі некалі на ворага ў часы грознага і слаўнага Вітаўта нашы продкі.

1.4. Ключавое пытанне ўрока.

- ✓ **«Наколькі, на вашу думку, Міколу Гусоускаму удалося выкакаць сваё «самае высакароднае прызначэнне» і пакінуць неацэнны духоўны скарб нашчадкам?»**

1.5.Мэтавызначэнне.

II. Пазнавальны этап.
2.1. Прыкладпы змест лекцыі.
Заданне. Падчас слухання вучням прапануецца запоўніць логіка-сэнсавую мадэль «Мікола Гусоўскі».

Мяркуецца, што славуты паэт нарадзіўся каля 1470—1480 гадоў у адным са шматлікіх на Беларусі паселішчаў ці нават лясным пушчанскім хутары з назваю Гусава, Усава ці Уса, ад якога, відаць, і ўзяў сабе прозвішча — Гусоўскі.

Першаю школаю здольнага і адоранага ад прыроды юнака сталі пушча і лавецкія княжацкія дружыны, што зімой і летам гойсалі па ёй, здабываючы звера для велікакняжацкага двара альбо правіянт для войска. У пушчах з часоў Ягайлы і Вітаўта рыхтавалі да войнаў ратнікаў і нявопытную моладзь. Прырода і людзі, цяжкая праца і небяспечныя паляванні на звера абуджалі дапытлівы розум, гартавалі волю і характар юнака, памнажалі жыццёвы вопыт.

Пра гэты час, што правёў будучы паэт у асяродку мужных і згуртаваных людзей, ад якіх засвоіў няпісаныя законы шляхецкай годнасці і абавязку, сяброўства і дружбы, ён будзе ўспамінаць у паэме як пра самую каштоўную і памятную навуку свайго жыцця: «Як ні было — не забыць сваю школу Міколу». Крыху пазней да жыццёвай навукі далучацца летапісы і творы славянскага кірылічнага пісьма, якія адкрыюць яму гераічны свет роднай гісторыі, стануць яшчэ адной школай выхавання патрыятычных пачуццяў любові і павагі да сваёй айчыны.

Кніга і кніжная мудрасць прыйшлі да будучага паэта з велікакняжацкага асяродку, прадстаўнікі якога бавілі на паляваннях і ловах любую вольную гадзіну. Сына лоўчага запрыкмеціў сакратар велікакняжацкай канцылярыі ў Вільні Эразм Вітэліус, які ацаніў здольнага юнака, дапамог атрымаць грунтоўную адукацыю ў адным з заходне-еўрапейскіх універсітэтаў, увёў у новы для яго свет лацінскага мастацтва і культуры. Здольны палітык, палітык, Эразм Вітэліус зрабіў бліскучую кар'еру дыпламата. Ён карыстаўся асаблівым даверам у караля Аляксандра, які тройчы пасылаў яго з дыпламатычнымі місіямі ад Вялікага княства Літоўскага і Польскага Каралеўства ў Ватыкан. У якасці сакратара Гусоўскі суправаджаў свайго апекуна і мецэната ў апошнім пасольстве ў Рым у 1518—1522 гадах.

Пасольства павінна было пераканаць папу Льва X Медычы ў неабходнасці стварыць шырокую кааліцыю еўрапейскіх дзяржаў супраць крымскіх татараў і турак, набегі якіх спусташалі землі дзяржавы і пагражалі знішчэннем усяму хрысціянскаму свету. Асаблівыя надзеі на поспех місіі ўскладалі на радзіме паэта — у Вялікім княстве Літоўскім, народы якога найбольш цярпелі ад ворага. Для беларуса і адданага патрыёта сваёй дзяржавы наступіла тая зорная гадзіна жыцця, калі ён мог з найбольшай карысцю паслужыць свайму народу. Такі зручны выпадак надарыўся, калі пасольства на чале з Эразмам Вітэліусам назірала аднойчы ў прысутнасці папы Льва X бой быкоў.

Відовішча выклікала ў М. Гусоўскага ўсхваляваныя ўспаміны аб ловах і паляваннях на зубра ў яго на радзіме. Аповед зацікавіў Льва X Медычы,

вядомага аматара паляванняў і мецэната мастацтва, які палічыў пачутае вартым вершаванай паэмы і выказаў Вітэліусу жаданне мець у Ватыкане чучала экзатычнага звера. Імкнучыся скарыстаць выпадак для дасягнення мэт дыпламатычнай місіі, Эразм Вітэліус загадаў Гусоўскаму адразу ж узяцца за працу.

У 1522 годзе ў Рыме М. Гусоўскі стварыў на лацінскай мове бліскучы літаратурны шэдэўр — «Песню пра зубра». Паэма з’явілася на свет, калі ні яе ініцыятара папы Льва X, ні яе заказчыка Эразма Вітэліуса ўжо не было ў жывых. Вярнуўшыся ў 1522 годзе ў Кракаў, Гусоўскі пры падтрымцы Альфія Людовіка, сакратара каралевы Боны Сфорца, выдаў свой паэтычны зборнік «Песня пра зубра» з прысвячэннямі высокім асобам.

Тут, у сталіцы Польскага Каралеўства, паэт напісаў яшчэ некалькі твораў. Сярод іх вершы «Суцяшэнне» і «Да боскага Ссбасцяна», а таксама паэмы «Новая і славутая перамога над туркамі», «Жыццё і подзвіг святога Гіяцынта».

Адзінокі і хворы, свае апошнія гады Гусоўскі дажываў у Кракаве. Памёр ён каля 1533 года.

(Агучваюцца вынікі работы.)

2.2.Паглыбленне ведаў пра Міколу Гусоўскага.

Больш падрабязна пра асветніка вы даведаецеся падчае прагдяду дакументальнай стужкі «Гісторыя Беларусі. Песня пра зубра». Найбольш важныя факты занатоўваеце ў табліцу на аркушах.

Дата (падзея)	Тлумачэнне
Дата нараджэння	
Паходжанне	
Адукацыя	
Знаёмства	
1518 год	
Рым	
1522	
Асаблівасці твора	
Роля Боны Сфорцы	
1523 год	
Лацінская мова	
Выснова	

(Агучваюцца вынікі работы.)

2.3.Работа над зместам паэмы «Песня пра зубра» М. Гусоўскага.

2.3.1. Інды відуальная работа.

Заданне. Са зместу паэмы «Песня пра зубра» выпішыце біяграфічныя звесткі, звязаныя з асобай Міколы Гусоўскага.

2.3.2. Узнаўленне зместу твора па плане.

Прыкладны план паэмы:

І. Любоў паэта да роднага краю, смутак на чужыне:

1. Сардэчная споведзь, шкадаванне аб незваротным.
2. Незлічоныя багацці беларускіх лясоў.

3. Спрыт і ўмельства простых людзей.
4. Сувязь ліцвінаў з іншымі народамі праз гандаль.
II. Зубр — цэнтральны «герой» паэмы:
1. Знешні выгляд зубра.
2. Унутраны» свет асілка.
III. Цяжкае жыццё нашых продкаў:
1. Спусташальная сіла войнаў.
2. Феадальнае заняволенне «нізавога» люду.
3. Жорсткасць расправы над прыхільнікамі язычніцкай веры.
IV. Вобраз князя Вялікага княства Літоўскага:
1. Вітаўт — прыхільнік справядлівых парадкаў у дзяржаве.
2. Воінская мудрасць князя.
3. Уменне прадухіліць небяспеку Бацькаўшчыны.
V. Тэма вайны — цэнтральная ў паэме:
1. Стойкасць народа ў барацьбе супраць захопнікаў- чужынцаў.
2. Асуджэнне міжусобных войнаў і іх зачынальнікаў;
3. Выступленне паэта супраць войнаў у свеце.
VI. Праблема беражлівых адносін да прыроды:
1. Замілаванасць роднымі мясцінамі.
2. Горыч сумленнага палявання на зубра.
3. Уменне заўважыць бессэнсоўнае знішчэнне прыроды.
VII. Сцвярджэнне гуманістычных прынцыпаў дабра і свабоды.
2.3.3. Гутарка.

- ✓ **У які час адбываюцца падзеі ў творы?**
- ✓ **Што вы ведаеце пра ВКЛ?**

У пачатку 13 ст.на землях Навагрудчыны і Літвы ўзнікае ВКЛ. У змаганні з ваяўнічымі суседзямі адстаяла яно незалежнасць, сабрала адну дзяржаву літвінскія землі. Ад Міндоўга да Альгерда кожны ўладар ВКЛ, не ведаючы спадчыну, зброяй і дыпламатыяй працягваў славу сваіх папярэднікаў. ВКЛ пры Вітаўце раскінулася ад Балтыйскага мора да Чорнага, ад Бярэсце да ракі Угры-сапраўдная імперыя. Гэта плен Вітаўтавага жыцця. І толькі ён ведаў дарагі кошт сваёй велічы: прыніжэнні, няволя, страты блізкіх, паражэнні, вечны неспакой за лёс дзяржавы, тысячы верстаў дарог, бяссонныяночы.

Першай сталіцай ВКЛ быў Навагрaдак, з усходнеславянскім насельніцтвам і культурай. **У 1323 г. Гедымін перанес сталіцу ў Вільню.**

Вітаўт нарадзіўся ў 1350 г. Імя свае ен атрымаў, відаць, у гонар язычаскага бога святавіта, якога шанавалі славяне. А можна дапусціць, што азначала яно, як і імя Віцень, «жаданы» або «гаспадар». Вітаўт у штодзенным жыцці размаўляў на старабеларускай мове. Беларускую мову ўжываў Вітаўт і ў перапісцы з стрыечным братам Ягайлам, і ў дзяржаўных дакументах. Гэта дае падставу лічыць Вітаўта беларусам, хаця па тагачаснай традыцыі ен называў сябе ліцвінам. Пра дзейнасць Вітаўта на вялікакняжацкім пасадзе захавалася нямала пісьмовых крыніц: асабістыя граматы, перапіска, сведчанні сучаснікаў, аповядыў летапісах і хроніках. Галоўным настаўнікам княжыча быў сам Кейстут. Ад бацькі пераняў Вітаўт яго доблесць і высакароднасць-

якасці, якія прызнавалі за Кейстутам і крыжакі.

Позірк ягоны, Вітаўта, зачароўваў, што вабіла да яго сэрца кожнага(кажуць, што ен атрымаў гэтую рысу ад маці), любіў абавязваць болей добразычлівасцю, чым дарамі. У адносінах з людзьмі быў строгі, і прыдворныя яго вызначаліся спрытнасцю і пачцівасцю. Вялікі князь шмат працаваў, сам займаўся кіраваннем.

Жадаў ведаць пра ўсе. Пагрозлівы быў толькі ў вайсковы час, але ўвогуле поўны дабраты і справядлівасці, умеў караць і мілаваць. Мала спаў, мала смяяўся, болей халодны быў і разважлівы, чым гарачы 1422 г.- вершыня магутнасці Вітаўта. Ён- чэшскі кароль, і Чэхіі кіруе яго намеснік. Ягоную ўладу прызнае Ноўгарад. Новы стаўленік Вітаўта ўладарыць у Залатой Ардзе. Князь маскоўскі Васіль Дмітравіч прызначыў вялікага князя літоўскага апекуном над сваімі малалетнімі дзецьмі. Значны ўплыў Вітаўта на ўнутраныя польскія справы. Вітаўт нібыта ўвасабляў веліч і магутнасць ВКЛ і Рускага княства. Ніколі за ўсю сваю гісторыю ВКЛ не было такім моцным.

Нам расказалі пра Вітаўта з пункту гледжання гісторыі і гісторыкаў. М. Гусоўскі паказаў нам гэты вобраз у тэме.

- ✓ **Паразважайце, што ўвасабляе зубр у паэме?**

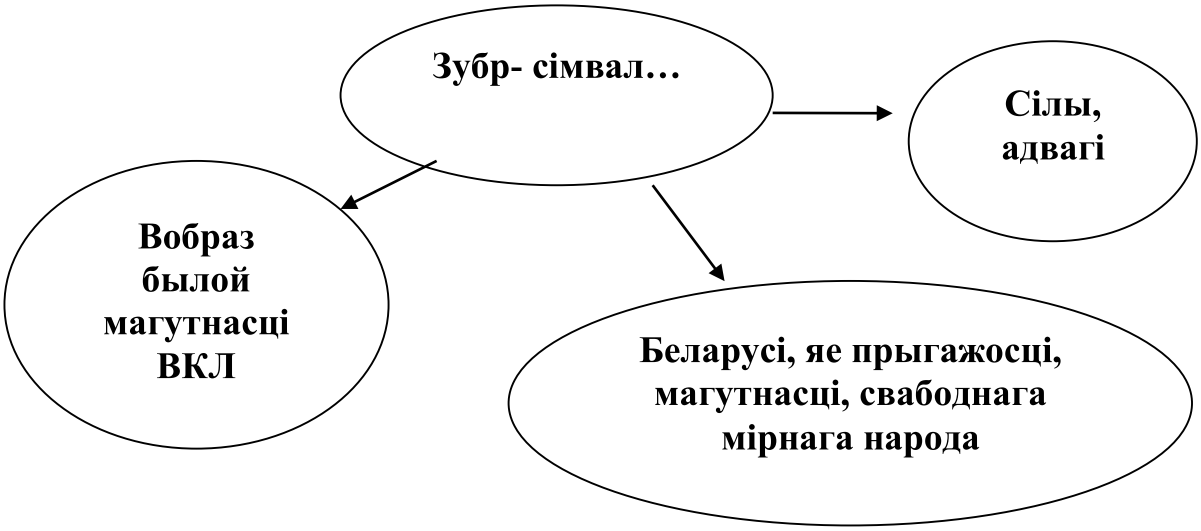

- ✓ Скажыце, на якіх пісьменнікаў і вучоных спасылаецца паэт пры апісанні знешнасці і звычак зубра?
- ✓ Чаму зубр выклікае ў М. Гусоўскага адчуванне гонару за сваю зямлю?
- ✓ Якімі дэталямі падкрэсліваецца магутнасць зубра?
- ✓ Каму аддае сімпатыю М. Гусоўскі?
- ✓ Чаму аўтар, характарызуючы Вітаўта, адзначае, што розум яго «сілу радзіме вярнуў, княства вялікім зрабіў»?
- ✓ Што дае паставы М. Гусоўскаму называць эпоху княжання Вітаўта «залатой»?
- ✓ **Як думаеце, чым абумоўлены зварот аўтара да вобраза Вітаўта?**

М. Гусоўскі бачыў, што Радзіма губляе былую магутнасць, незалежнасць. І вінаваціў у гэтым ён уладароў, якія вялі міжусобныя войны,

спусташаючы край. Сучасным уладаром ён супрацьпастаўляе князя Вітаўта, суровага, але справядлівага правіцеля, які дамогся цэнтралізацыі ўлады, а ВКЛ пры ім дасягнула сваіх тэрытарыяльных памераў.)

- ✓ **Якім паўтае перад чытачом князь Вітаўт?**
- ✓ Якімі рысамі М. Гусоўскі надзяляе Вітаўта? Як аўтар ацэньвае вартасць кіраўніка ў адпаведнасці з яго асабістымі здольнасцямі і талентамі?

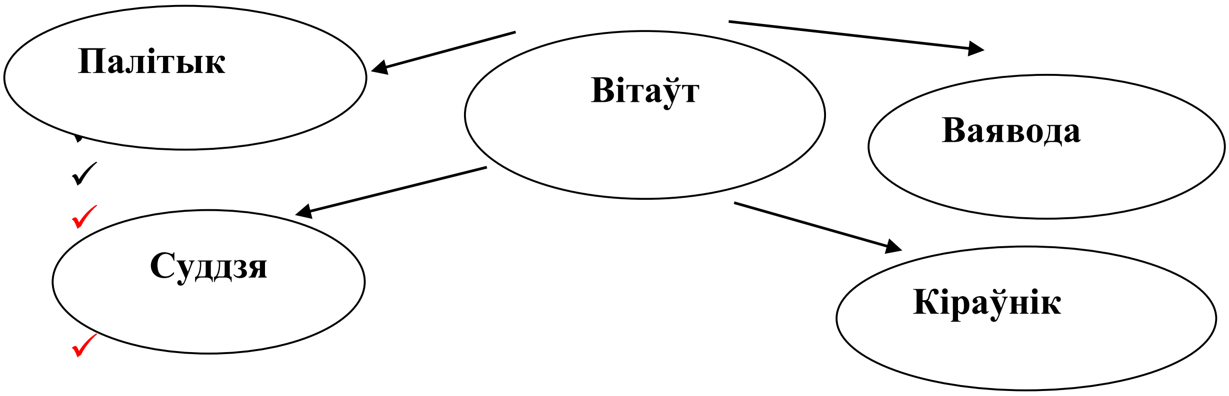

- ✓ Назавіце, якія тэмы хвалююць паэта, а чытача?
- ✓ З якім пачуццем паэт расказвае чытачу пра пакуты простага люду, разбой прыгнятальнікаў?
- ✓ Да якой грамадзянскай пазіцыі заклікае пісьменнік чытача?
- ✓ Падумайце, ці быў Мікола Гусоўскі па сацыяльным становішчы вельмі блізкі да народных нізоў і добра ведаў іх вусную творчасць?
- ✓ Акрэсліце, як ставіцца М. Гусоўскі да звычаяў, фальклору беларускага народа? Абгрунтуйце ўласнае меркаванне.
- ✓ Дакажыце, што пры гэтым аўтар уступае у сутыкненне з афіцыйнай палітыкай царквы.
- ✓ Супраць каго выступае паэт у творы?
- ✓ Знайдзіце і зачытайце ў тэксце паэмы прыказкі, прымаўкі, народныя выслоўі, растлумачце іх сэнс.
- ✓ Што можна сказаць адносна кампазіцыі паэмы «Песня пра зубра»?
- ✓ З дапамогай якога прыёму ажыццяўляюцца гэтыя пераходы? Ці лёгка заўважыць іх у творы? Чаму?
- ✓ Дакажыце, што М. Гусоўскі рашуча адстойвае свае доказы таго, што адносіцца да самой тэмы, выходзіць за яе рамкі.
- ✓ **Якую праблему падымае у творы?(Тэму вайны і міру)**
- ✓ Паразважайце, ці можна назваць гэты твор высокапатрыятычным? Абгрунтуйце сваю думку радкамі тэксту паэмы.

2.4.Работа з гексамі.

Заданне. Ахарактарызуйце Вітаўта ў адпаведнасці з крытэрыямі.

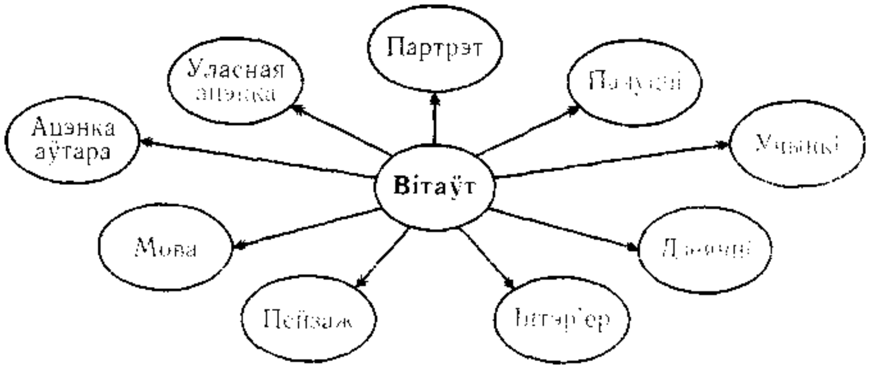

2.5. Індывідуальная работа.

Заданне. Уявіце, што вам трэба напісаць ліст пра Міколу Гусоўскага свайму сябру. На што ў першую чаргу вы звернеце ўвагу? Якімі фактамі з жыцця і дзейнасці асветніка паспрабуеце зацікавіць свайго сябра?

(Агучваюцца вынікі работы.)

2.6. Хвілінка адпачынку.

2.7. Работа ў парах.

Заданне А. Паразважайце, чаму паэма «Песня пра зубра», у якой гучыць трывога за край і народ ды ўслаўляецца мудрасць князя Вітаўта, які мог бы вярнуць Радзіме былую веліч, напісана не на беларускай мове (яна ж пры жыцці М. Гусоўскага была дзяржаўная ў княстве), а на латыні.

Заданне Б. Дакажыце, што адным з герояў паэмы «Песня пра зубра» з'яўляецца сам апавядальнік. Калі гэта так, то ў чым іменна выяўляецца асоба аўтара ва ўрыўку «Выдумка гэта карэннем сваім пранікае...»?

(Агучваюцца вынікі работы.)

2.8. Работа ў групах.

Прадстаўленне відэахарактарыстык князя Вітаўта (1-я група) і аўтара-апавядальніка (2-я група) на аснове мастацкай стужкі «Песня пра зубра» (рэж. Э. Перагуд, Беларускае тэлебачанне «Тэлефільм», 1980 п).

2.9. Паглыбленне ў тэорыю літаратуры.

А. Дэманстрацыя відэароліка «Гуманізм у літаратуры».

Б. Работа з вучэбным дапаможнікам. Чытанне артыкула «Гуманізм у літаратуры».

В. Адказы на пытанні вучэбнага дапаможніка.

III. Кантрольна-карэкцыйны этап.

3.1. Абагульненне.

Заданне. Складзіце стужку часу, размеркаваўшы ў храналагічнай паслядоўнасці факты з біяграфіі Міколы Гусоўскага.

(Агучваюцца вынікі работы.)

3.2. Творчасць.

Заданне. Складзіце сінквейн з апорным словам «Мікола Гусоўскі» на аснове выказвання Янкі Сіпакова: «Паэзія Міколы Гусоўскага — гэта нашы вочы ў мінулае, Яна, нібы машына часу, дапамагае нам сягаць праз стагоддзі, у даўніну, каб адчуць і нават убачыць, як жылі нашы продкі, чым займаліся, што іх радавала і што засмучала...».

(Агучваюцца вынікі работы.)

3.3. Зварот да эпіграфа.

- ✓ **Прачытайце словы Ніла Гілевіча і Уладзіміра Калесніка. Як вы іх разумееце?**

3.4. Тэматычны кантроль.

Выкананне тэставага задання па паэме «Песня пра зубра» М. Гусоўскага. (Здача работ на праверку настаўніку.)

IV. Дамашняе заданне.

- ✓ Прачытаць артыкул «Мікола Гусоўскі» вучэбнага дапаможніка, адказаць на пытанні да яго.
- ✓ Напісаць водгук на мультфільм «Песня пра зубра» (рэж. А.Белавусаў, «Беларусфільм», 1982), рэцэнзію на дакументальную стужку «Мікола Гусоўкі: рымскія канікулы» (сцэн. А. Зелянко, Белтэлерадыёкампанія, 2007).
- ✓ Скласці памятку «Карысныя ўрокі паэмы «Песня пра зубра» М. Гусоўскага».

V. Падвядзенне вынікаў урока. Выстаўленне адзнак з каменціраваннем. Рэфлексія.

Працягніце выразы: «Сёння на ўроку я зразумеў...», «Урок даў мне для жыцця...», «Пасля ўрока мне захацелася...». (Агучваюцца вынікі работы.)